

AZ ERDEI TERMŐHELYEK POTENCIÁLJÁNAK JOBB HASZNOSÍTÁSA

DR. JÁRÓ ZOLTÁN

Az erdők hozamának minőségi és mennyiségi javítását legnagyobb mértékben és legeredményesebben az erdőterületek termőhelyeinek termőképességét optimálisan hasznosító célállományok termesztésével érhetjük el. Ezt az erdő-törvény is előírja, de az ésszerű gazdálkodás is megköveteli.

Az országos agroökológiai felmérés szerint a mező- és erdőgazdálkodás fejlesztésében egyaránt a termőhelyi adottságok optimális hasznosításával lehet a termés — erdőterületen a fatermés — mennyiségét és minőségét fokozni az ökológiai rendszerek sérelme nélkül. A fontosabb állományalkotó fafajok kidolgozása és az országos agroökológiai potenciál vizsgálata együttesen igazolja, hogy erdőterületeink termőhelyeinek fatermőképességét a jelenlegi faállományok átlagosan csak 60—80%-ban használják ki. Az erdészeti föld-, illetve termőhelyértékelés kutatási területein (Csepreg, Gödöllő, Kerekegyháza) a tényleges felméréseink szerint is átlagosan 30—40%-kal nagyobb nettó hozamot lehetne elérni a termőhelynek megfelelő célállomány termesztésével és korszerű állományneveléssel.

A következőkben az erdei termőhelyek potenciáljának jobb hasznosítási problémaköréből a felújítást, illetve a szerkezetátalakítást emelem ki. A szerkezetátalakítás (rég elnevezése rontott erdő átalakítás, állományátalakítás) olyan erdőfelújítás, amelyet — a termőhely termőképességét nem megfelelően hasznosító faállomány levágása után — a termőhelynek és a fafajpolitikai céloknak megfelelő célállománnyal valósítanak meg. A szerkezetátalakítás az éves, vagy rövidtávú gazdálkodás szemszögéből nem mindig egyöntetűen előnyös. Számtalanszor felvetik, miért ne újítsuk fel a közepes növekedésű sarjakacost sarjadztatással, a gyertyános tölgyest a természetesen tömegesen megjelenő cserrel, vagy gyertyánnal, amikor ez a felújítás eredményes és olcsó. Különösen indokoltnak tűnik ez a szemlélet főleg a Dunántúlon és az Északi-Középhegységben, a már nagyrészt elődeink által elcseresített gyertyános-tölgyesek felújításakor. Ezek termőhelyén a cser kiváló növekedésű, a kocsánytalantölgy elegy általában kicsi. A múlt erdőgazdája nem törekedett a cser visszaszorítására, mert az első világháború után a tűzifatermelés kiemelt feladat volt a magánbirtokon, az erdőbirtokossági és az állami erdőkben egyaránt. Ugyancsak a tűzifatermelés kereslete ösztönözte az erdőbirtokosokat a gyenge növekedésű akácok olcsó és egyszerű sarjadztatására is. Az elgyertyánosodást viszont már a szakszerűtlen erdőfelújítás és az azt követő elkésztett erdőnevelés okozta ma és okozta a múltban is. A sürgős szerkezetátalakításra váró nemesnyárasok kialakulásának előzményei: a nem kellő termőhelykiválasztás és meg nem felelő szaporítóanyag ültetése, az elhanyagolt talajápolás, valamint az elmaradt állománynevelés. Mindezek a nagyon igényes nemesnyárasok leromlását okozták, és a nem megfelelő termőhelyen állók felújításakor a célállomány csere elengedhetetlen.

A termőhely termőképességét nem optimálisan hasznosító faállomány az erdei ökoszisztéma anyagforgalmára is kedvezőtlenül hat, mert az évi szervesanyag-képződés a lehetségesnél kisebb. Ez nemcsak növekedésvétést jelent, hanem közvetve az erdei ökoszisztéma egyik legfontosabb tényezőjének, a humusz mennyiségének a képződését is csökkenti. Pl. ugyanazon termőhelyen a 35. éves gyertyános-kocsánytalan tölgyesben évente lehulló lombavar — ami a humuszképződés, a tápanyagforgalom alapja — 5,2 t, viszont az elegyetlen

gyertyánosé csak 3,4 t. Az 1,6 tonna szervesanyag kieséséhez járul a minőségi különbség is, mert a gyertyánavarból kevesebb tartós humusz képződik.

Hosszú távon a szerkezetátalakítást a biológiai előnyök mellett a természetes hozam mennyiségi és minőségi értéktöbblete ökonómiailag nagymértékben indokolja. Az egyes faállományok mennyiségi és minőségi értékhozamának összehasonlítása — Márkus László „évek átlagos eredménye” adatai szerint — nagyon jellemzően mutatja a szerkezetátalakítás ökonómiai előnyét.

Gyertyános-tölgyes klímájú mély vályogos termőrétegű agyagbemosódásos barna erdőtalajú termőhelyen termesztett: Éves átlagos eredmény eFt/ha

gyertyános-kocsánytalantölgyes (II. fat. o.)	12,0
cseres (II. fat. o.)	0,6
elegyetlen gyertyános (II. fat. o.)	1,1

Erdőssztyepp klímájú mély homokos termőrétegű humuszos homok kombinációjú termőhelyen termesztett:

második sarjakácós (III. fat. o.)	2,2
V. fat. o.-ú lesz, ha újra sarjadztatják	0,2
II. fat. o.-ú lesz, ha mageredetűvé alakítják	2,7

Erdőssztyepp klímájú többlet vízhatástól független közepes homokos termőrétegű kovárvas barna erdőtalajú termőhelyen termesztett:

óriás nyáras (V. fat. o.)	0,8
óriás nyárasként nem szabad felújítani, mert VI. fat. o.-ú lenne és 0,2 évi eFt/ha ráfizetésrel lehetne csak természetien	
erdeifenyvesként felújítva (III. fat. o.-ú lesz)	6,0

Még meggyőzőbbek az értékkülönbségek, ha a vágásfordulóra számítjuk a szerkezetátalakítás elmaradásából származó veszteséget. Ha a gyertyános-kocsánytalantölgyest cserrel újítjuk fel, ez 70 év alatt 798 eFt eredménykiesést okoz, ha elegyetlen gyertyános lesz belőle, akkor 763 eFt a kiesés. A harmadszori sarjadztatással felújított akácos termesztése a mageredetű felújításból származó akácossal szemben 30 év alatt 75 eFt veszteséget jelent. Az óriás nyáras óriás nyárral felújítva 25 év alatt 5 eFt ráfizetést ad, ha szerkezetátalakítással erdeifenyvessé alakítjuk akkor az erdeifenyő fél vágásfordulójára számítva is 150 eFt eredményt hoz.

Az erdőterületeink fatermőképességének jobb hasznosítása érdekében kívánatos szerkezetátalakításokról erdőrésztlet pontosságú adatokat csak a hagyományos termőhelytérképek készülő feldolgozása után lehet adni. A célállományok termőhelyigény ismerete és az agroökológiai potenciál-felmérés birtokában azonban az erdőgazdasági tájszintű tervezéshez szükséges tájékoztató adatokkal már rendelkezünk. Országosan mintegy 68 ezer ha elcseresedett gyertyános-tölgyest és 30 ezer ha gyakorlatilag elegyetlen gyertyánost kellene szerkezetátalakítással értékes gyertyános-tölgyes állománnyá alakítani. Az agroökológiai potenciál felmérés szerint (1978. évi ERSZ adatok) 2000-ig a hosszú távú ökonómikus erdőgazdálkodás érdekében 7 ezer ha gyertyános-tölgyes termőhelyen álló cseres, 6 ezer ha gyertyános, 3,5 ezer ha akácós és 10 ezer ha nemesnyáras felújítását kellene szerkezetátalakítással megoldani. A 2000. évre prognosztizált szerkezetátalakítással létrehozott gyertyános-tölgyesek, akácosok, erdeifenyvesek 30—80 év alatt (csak a III. fat. o.-ú hozam-

Kiemelten indokolt szerkezetátalakítás a 2000. évig

Száma	Erdőgazdasági táj neve	Szerkezetátalakítást kívánó				
		gyertyános cseres	elegyetlen gyertyános	akác	nemes nyáras	összesen
ha						
2.	Nyírség			400	1500	1900
3.	Nagykún—Hajdúhát			300	100	400
4.	Körösvidék				700	700
6.	Csanádi hát			200	100	300
7.	Tisza—Maros—Sajó Hernád hullámtér				100 200	100 200
8.	Duna—Tiszaközi homokhát			700	3100	3800
9.	Északbácskai löszhát				200	200
11.	Közép- és alsódunai ártér				200	200
12.	Gödöllői dombvidék				300	300
14.	Mátra—Bükk alja				400	400
15.	Sátor-hegység		100			100
16.	Borsodi dombvidék	200	200			400
17.	Tornai karszt	100	300			400
18.	Bükk-hegység		300			300
19.	Hevesi dombvidék	200	200			400
20.	Mátra	100	300			400
21.	Cserhát			500	300	800
22.	Börzsöny	300	200			500
23.	Gerecse—Pilis—Budai h.		200		100	300
24.	Kisalföldi homok			300	100	400
25.	Vértés	500				500
27.	Mezőföld			200	300	500
28.	Tengelici homok				100	100
29.	Baranya—Tolna—Somogyi-hegyhát	900	100		100	1100
31.	Ormánság				100	100
32.	Mecsek	400	300			700
33.	Zselicség	500	600			1100
34.	Somogyi homokvidék		100	200	100	400
35.	Nagyberek—Kisbalaton				500	500
36.	Déli Pannonhát	400	100	300		800
37.	Göcseji bükk-táj	100	600			700
38.	Göcseji fenyőrégió	100	400			500
39.	Órség		600			600
40.	Vas—Zalai hegyhát	400	500	200	100	1200
41.	Bakonyalja	1100	100		100	1300
42.	Magasbakony	800	600			1400
43.	Északi Pannonhát	900	100		400	1400
44.	Kemenesalja			200	100	300
45.	Vasmegyei dombvidék		100		200	300
49.	Hangság				500	500
	Országos összesen:	7000	6000	3500	10000	26500

mal számolva) több mint 8 milliárd Ft eredménytöbbletet hoznának. Ismere-
teink szerint az 1978. év óta eltelt öt év alatt a program szerinti szerkezetát-
alakítások elenyésző mértékben valósultak meg, sőt növekedett a szerkezet-
átalakításra váró faállományok területe.

A jelenlegi finanszírozási rendszerben a szerkezetátalakítás többletkiadását
az állam a költségvetésből fedezi, de ez az erdőgazdaságokat nem ösztönzi a
nagy szakmai igénnyel, költséggel és élőmunka-ráfordítással járó munkára.
Annál is inkább, mert a szerkezetátalakítással érintett erdők véghasználatá-

nak árbevétele viszonylag kicsi. Az éves gazdálkodás szorításában nem tudják vállalni az elődök fafajpolitikailag többnyire indokolt, de ma már elfogadhatatlan faállomány gazdálkodásának helyrehozását az erdőgazdálkodás hosszú távú fejlesztése érdekében. Figyelembe véve a kiemelkedően nagy eredménytöbbletet, a szerkezetátalakítás erdőfelújítást, a többletkiadáson felül az eredménytöbblettel arányos árrendszerrel lenne célszerű ösztönözni. Egyidejűleg a termőhely termőképességének nem megfelelő célállománnyal történő erdőfelújítást, azaz a szerkezetátalakítás mellőzését az eredményvesztéssel arányos szankcióval lehetne büntetni.

A szerkezetátalakítás nagy feladatának folyamatos megvalósításához az ösztönzők mellett az erdőfelújítás tervezését is tovább kell fejleszteni. A felújítás termőhelyértékelését, a célállomány megválasztást, a célállományhoz és az adottságokhoz rendelhető iránytechnológiákat a tervező már az erdőtervben, erdőrészletre meg kell határozza. Ezt a gazdálkodónak adaptálnia kell az éves kiviteli terveiben alapvetően figyelembe véve, hogy hosszú távon, nagy eredményt hozó beruházást kell megvalósítania.

Az erdőtervezők és az erdőgazdálkodók tájékoztatásául megadjuk erdőgazdasági tájanként az agroökológiai potenciál felmérés során a kétezredik évre prognosztizált, jelentős területű, ökonómiaileg kiemelten indokolt szerkezetátalakítást. Ennek végrehajtására a mai gazdasági körülmények között — figyelembe véve a tölgypusztulás okozta nehézségeket és az elmúlt öt év elmaradt szerkezetátalakításait — 2000-ig nincs módunk, hosszú távon azonban minden hektár elmaradás jelentős veszteséggel jár.

A BÜKKÖSÖK TERMÉSZETES FELÚJÍTÁSA A NYOLCVANAS ÉVEKBEN

DR. CSESZNÁK ELEMÉR

A bükkösök természetes felújítása talán minden más erdőtársulásénál fontosabb feladat. Ha csupán az erdőművelés feltételrendszerét néznénk, nem is jelentene különösebb gondot. Több kísérleti területünk igazolja, hogy megfelelő makktermés után jól alkalmazott felszabadítással a bükkös kifogástalannul felújul. Ha azonban ezt a feladatot napjaink közgazdasági környezetébe helyezzük, a dolog egészen másképp néz ki. Szinte feloldhatatlan ellentmondásként jelentkezik a népgazdaság és ezen belül a faipar nyersanyagigénye és annak évenként közel egyenletes kielégítése, valamint hazánk ökológiai viszonyaiból adódó tény, hogy bükköseink mintegy 15—20 évenként teremnek csak annyi makkot, amelyre természetes felújítást biztonságosan alapozni lehet.

A bükkösök felújításának klasszikus eljárásai, melyeket tanítunk és ismerünk, alig számolnak az említett két tényezővel. Magától értetődőnek tekintik a bükk gyakoribb termését és azt, hogy az üzem ezekhez a fakitermelések során alkalmazkodik. Ezt a kisüzemi erdőgazdálkodás meg is tehetette, hisz nem nagy fatérfogatról volt szó. Csak tájékoztatásként emlékeztetek arra, hogy a felszabadulás előtt évente kitermelt 3 millió m³ fatérfogatból mintegy 75—80 ezer m³ volt a bükk véghasználat mennyisége. Ma azonban ez a mennyiség 280—300 ezer m³-re emelkedett és ezt nagyüzemi módszerekkel, szocialista